

Vilniaus universitetas ir Kražių jėzuitų kolegija: istorija ir dabartis

Prof. Eugenija ULČINAITĖ

Jėzuitų atvykimas į Lietuvą, 1570 metais kolegijos, o 1579-aisiais – universiteto Vilniuje įkūrimas žymi reikšmingus pokyčius Lietuvos kultūros, literatūros, Katalikų Bažnyčios reformos srityse, įgyvendinant Tridento Bažnyčios susirinkimo (1545–1563) sprendimus.

Jėzuitai suvokė ypatingą savo vaidmenį šiame krašte, kuriame rado prastą katalikiškojo tikėjimo būklę, mažai lietuviškai mokančių kunigų ir klebonų, susidūrė su žmonių tamsumu. Tai lėmė jų veiklos Lietuvoje kryptis ir pobūdį: kovoti su protestantiškojo tikėjimo plitimu, kuriant aukštą mokslo ir studijų lygį, stiprinti katalikybės pozicijas Lietuvoje ir gretimuose kraštuose, steigiant misijas ir paprastiems žmonėms aiškinant svarbiausias katalikų tikėjimo tiesas jų gimtąja kalba. Taigi humanitarinis švietimas ir misijos tapo prioritetiniais jėzuitų veiklos tikslais.

Jėzuitų kolegija Kražiuose – sielovadai Žemaitijoje stiprinti

Jėzuitų misijos Žemaitijoje prasidėjo 1576 metais, kai jos vyskupu tapo Merkelis Giedraitis (apie 1536–1609), ženkliai prisidėjęs prie katalikybės įtvirtinimo ir lietuviškosios raštijos atsiradimo. Jo pastangomis į Žemaitiją atvyko ir pastoracinį darbą dirbo jėzuitai Mikalojus Sedkovskis, Laurynas Mackevičius, Motiejus Galminas, Merkelis Daugėla ir kiti.

1610 metais Kražiuose buvo įkurta misija, tačiau, siekiant sustiprinti Žemaitijoje sielovados darbą, imta svarstyti galimybė įkurti čia jėzuitų kolegiją. 1614-aisiais Lietuvos jėzuitų provincijos kongregacija Vilniuje svarstė, kuri vieta Žemaitijoje tinkamiausia kolegijai įkurti. Buvo renkamasi tarp Varnių, Kražių ir Raseinių. Galutinis sprendimas paliktas fundatoriui. Žemaičių seniūnas Jonas Karolis Chodkevičius pasirinko Kražius ir 1614 metais čia pradėjo statyti kolegiją, kuri oficialiai atidaryta 1616-ųjų rugsėjo 18 dieną ir fundatoriaus garbei buvo vadinama *Collegium Chodkievianum*. Jos

pirmuoju rektoriumi 1616–1619 metais dirbo Jonas Jamelkovskis (1575–1650), žemaitis, Konstantino Sirvydo bendramokslis. Dar kartą Jamelkovskis rektoriuvo šioje kolegijoje 1644–1647 metais.

Kražių jėzuitų kolegijoje dirbo ir Vilniaus universiteto profesoriai

Kražių jėzuitų kolegija buvo pirmoji Žemaitijoje aukštesniojo humanitarinio tipo mokykla, kurią sudarė gramatikos (daliamosios infimā, sintaksę ir gramatiką), poetikos ir retorikos klasės. Jau pirmaisiais metais mokinių skaičius siekė 300, studijuoti jie čia važiuavo iš visos Žemaitijos. Dėstytojais dirbo Vilniaus universiteto profesoriai, žymūs XVII amžiaus mokslo ir kultūros veikėjai, literatai, dramaturgai.

1617 metais į Kražius dėstyti sintaksės ir poetikos atvyko Motiejus Kazimieras Sarbievijus (1595–1640), tuo metu dar niekam nežinomas jaunas jėzuitų klierikas, vėliau tapęs žymiausiu XVII amžiaus lotyniškosios poezijos kūrėju, išgarsinusi Europoje Kražius, Žemaitiją ir Lietuvą.

Kražiuose Sarbievijus parašė savo pirmuosius poetinius kūrinius, tarp jų: „Sveikinimai [...] Žemaitijos vyskupui [...] Stanislovui Kiškai, [...] pirmąsyk atvykusiam į savo vyskupijos sostinę“ (*Gratulationes Stanislao Kiszka, Episcopo Samogitiae, occasione primi in metropolim suae dioecesis adventus oblatae...*, Vilnius, 1618); „Nuolanki padėka Jonui Karoliui Chodkevičiui, Vilniaus vaivada, Vyriausiajam LDK kariuomenės vadui, [...] jėzuitų kolegijos Kražiuose dosniausiam iškūrėjui“, pasirašyta skambiu „Kražių Apolono“ vardu (*ab Apolline Croseni*) (*Obsequium gratitudinis illustrissimo domino Joanni Carolo Chodkiewicz, palatino Vilnensi, M.L.D. exercituum duci [...] Collegii Chodkiewicziani Societatis Jesu tanquam munificentissimo erectori oblatum*, Vilnius, 1619), pagaliau tam pačiam Chodkevičiui dedikuotas epigramų rinkinys „Akmens pašventinimas“, pradedant statyti Kražiuose Chodkevičiaus funduotą Mergelės Marijos bažnyčią (*Sacra lithotesis in prima templi Magnae Virgini Matri dedicati erectione...*, Vilnius, 1621), pasirašytas „Chodkevičiaus kolegijos studentų“ vardu (*ab eiusdem Collegii Chodkiewicziani studiosa iuventute descripto*).

Šiuose Sarbievijaus kūriniuose ryškus siekis nustebinti skaitytoją mokytumu, erudicija, antikinės mitologijos vardų bei aliuzijų gausa. Tačiau svarbu tai, kad Sarbievijus čia įamžino žymius žemaičių asmenis, greta mitologinių būtybių paminėjo Žemaitijos miestelių vardus (Varniai, Medininkai, Skuodas, Raseiniai, Kretinga), itin emociingai ir poetiškai pavaizdavo Kražių kraštovaizdį (Kražiai – Crosi, Kražantė – Crosenta, Medžiokalnis – *Medocalna cacumina*, Rėkučio dvaras – *palatia Rekutii*), istorines

realijas. Taip Kražiai ir Žemaitija suskambo lotyniškoje Europos poezijoje.

Po Sarbievijaus Kražių kolegijoje įvairius dalykus dėstė Jonas Chondzinskis, Andrius Mlodzianovskis, Andrius Zenevičius, Mykolas Radau, Kazimieras Kojalavičius, Žygimantas Liauksminas ir kiti žymūs Vilniaus universiteto profesoriai, garsėję taip pat savo poezija bei moksliniais veikalais.

Kazimiero Kojalavičiaus 1641–1642 metais Kražių kolegijoje skaitytas retorikos pasikaitas vėliau išleido jo mokinys Kazimieras Daumantas. Veikalas vadinosi „Retorikos pagrindai“ (*Institutionum rhetoricarum pars prima...*, Vilnae, 1654).

Iš Žemaitijos kilęs Žygimantas Liauksminas 1661–1665 metais dirbo šios kolegijos rektoriumi, žemaičių kalba sakė pamokslus.*

Kražių kolegija – inteligentijos lopšys

Kražių kolegija pagal mokymo lygį buvo viena stipriausių Lietuvos jėzuitų provincijoje, prilygusi Braunsbergo (dabar Branėvas), Varšuvos, Polocko, Nesvyžiaus kolegijoms. Čia nuo 1619 iki 1762 metų veikė mokyklinis jėzuitų teatras, buvo sukaupta kelių tūkstančių tomų biblioteka (jos knygu šiuo metu galima rasti Vilniaus universiteto, Kauno viešojoje ir kitose bibliotekose).

Ypatingas Kražių kolegijos vaidmuo ugdatant vietinę inteligentiją, mokytus žmones, kurie, baigę mokslus Lietuvoje, neretai dar turėjo galimybę studijuoti Austrijoje, Čekijoje, Vokietijoje, o baigę mokslus ir grįžę į Lietuvą, dirbo dvasininkais, pamokslininkais, raštininkais, rašė panegirikas, dramas, kalbas, vienaip ar kitaip dalyvavo LDK politiniame ir visuomeniniame gyvenime.

Jėzuitų kolegijos veiklą primins Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centras

Kražių jėzuitų kolegijai XVII–XVIII amžiuje priklausė pastatų kompleksas, kurį sudarė: kolegija (bendrabutis), mokykla, bažnyčia (pradėta 1625, baigta 1689 metais), vaistinė, keli ūkiniai pastatai.

1773 metais panaikinus jėzuitų ordiną kolegijos priežiūrą perėmė Edukacinė komisija ir iki 1817-ųjų ji veikė kaip pagrindinė apskrities mokykla, o 1818–1844 metais kaip gimnazija, pavaldi Vilniaus universitetui. Čia mokėsi Simonas Stanevičius, Dionizas Poška, Liudvikas Jucevičius, biblioteką tvarkė Motiejus Valančius. 1844 metais gimnazija iškelta į Kauną. Neprižiūrimi buvusios jėzuitų kolegijos pastatai nyko ir

*Plačiau apie Kražių kolegijos dėstytojus, rektorius bei pamokslininkus žr. *Eugenija Ulčinaitė, „Jėzuitai ir provincijos kultūra“, in: Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis, t. 30, Vilnius, 2007, p. 43–56.*

buvo nugriauti. Iki mūsų dienų išliko tik buvusios kolegijos (bendrabučio) pastatas.

Atgavus Lietuvos nepriklausomybę šis pastatas Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos, Europos Sąjungos, Kelmės rajono savivaldybės ir privačių rėmėjų lėšomis buvo išpirktas, restauruotas, o 2008 metų rugpjūčio 16 dieną čia atidarytas Kražių Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus kultūros centras, kuriame ketinama pristatyti Kražių miestelio ir visos Žemaitijos istoriją, jėzuitų kolegijos veiklą, priminti Lietuvos ir Europos lotyniškąją kultūrą ir žymiausias jos atstovus.

Kražių gimnazija ir Vilniaus universitetas – už tradicijų tęstinumą ir jų puoselėjimą

2005 metų gegužės 25 dieną Vilniaus universitetas, atstovaujamas rektoriaus akad. Benedikto Juodkos, ir Kražių gimnazija, atstovaujama direktorės Ritos Andriulienės, pasirašė bendradarbiavimo sutartį, tuo pripažindami senojo Vilniaus universiteto tradicijų tęstinumą ir įsipareigodami abipusiškai tas tradicijas puoselėti ir aktualizuoti.

Kražių gimnazijoje 2005–2007 metais humanitarinių klasių mokiniai klausė pasirenkamojo kurso „Baroko kultūra ir Kražiai“. Paskaitas mokiniams skaitė šių eilučių autorė, prof. A. Bumblauskas, Klasikinės filologijos katedros dėstytojai doc. M. Adomėnas, dr. M. Čiurinskas, O. Daukšienė, V. Vaitkevičiūtė, Ž. Nedzinskaitė.

Siekiant atgaivinti XVII–XVIII amžiuje Kražiuose veikusį mokyklinį jėzuitų teatrą, nuo 2006 metų rengiamos bendros Vilniaus universiteto studentų teatro (režisierius Andrius Pulkauninkas) ir Kražių gimnazijos mokinių vasaros teatro stovyklos. Dviejų savaitių darbo rezultatas – spektaklis jėzuitų kolegijos aikštėje – paprastai rodomas per rugpjūčio 15–16 dienomis vykstantį festivalį „Fundamentum Collegii“.

2007 metų lapkričio 30 dieną Kražių gimnazijoje vyko konferencija „XV–XX amžiaus žymiausios Kražių asmenybės“ (kuratorė mokytoja Emilija Kvietkuvienė). Greta pranešėjų iš Kražių, Varnių, vietinių istorikų, dvasininkų, mokytojų ir mokinių dalyvavo ir Vilniaus universiteto atstovai: E. Ulčinaitė, dr. E. Saviščevas, dr. B. Speičytė.

Kasmet vasario mėnesį Kražių gimnazijoje vyksta „Sarbievijaus skaitymai“ (Sarbievijus gimė 1595 metų vasario 24 dieną), kuriuose aktyviai dalyvauja gimnazijos mokiniai ir mokytojai, rodomi teatralizuoti renginiai, skaitoma Sarbievijaus poezija. „Skaitymuose“ visada dalyvauja ir Vilniaus universiteto dėstytojai.

Neabejotina, kad ateityje bendradarbiavimas tarp Vilniaus universiteto ir Kražių gimnazijos praturtės naujomis idėjomis ir savitomis raiškos formomis.